
ŘEŠENÍ HOSPODÁŘSKÉ KRIZE – DOPADY NA PODNIKATELSKÝ SEKTOR

Nina Čevorová, Martin Drotár, Mojmír Spálovský, Peter Straňák*

Tento článek byl původně napsán v období jara 2009. Cílem bylo poukázat na řešení globální hospodářské krize ve vybraných zemích se zaměřením na dopady protikrizových opatření na podnikatelský sektor. Je nutné říci, že mnoho zemí reagovalo na krizi reaktivně, tedy s časovou prodlevou, což v praxi znamenalo, že na jaře 2009, tedy zhruba půl roku po „plném vypuknutí“ krize v USA, teprve vznikaly první protikrizové návrhy. Jak ukázal čas (nyní zhruba po roce), mnoho z protikrizových návrhů nebylo z různých důvodů uvedeno do praxe.

Pro srozumitelný výklad posuzování protikrizových opatření z pohledu podnikového sektoru v první části práce stručně popíšeme podstatu krize, což nám následně ulehčí výklad makroekonomických opatření, která mají vlády jednotlivých zemí k dispozici v „boji“ s krizí, v druhé části pak rozebereme tři vybrané státy (ČR, SR a Austrálii), kde poukážeme na dopady vládních opatření na samotné podniky, a nakonec shrneme naše analýzy – porovnáme opatření a dopady protikrizových opatření v sledovaných státech a dovolíme si vyslovit doporučení, resp. poukázat na optimální řešení krize (z pohledu podniků). Z důvodu stanoveného limitu rozsahu článku a počtu analyzovaných zemí bohužel tento článek nerozebírá detailně jednotlivá protikrizová opatření, snaží se spíše o jejich porovnání (s důrazem na podnikatelský sektor) napříč zeměmi.

1. Současná ekonomická krize

Makroekonomické pozadí – současný stav

Současná globální ekonomická krize má své počátky na americkém hypotečním trhu, kde v důsledku mírně zvýšené insolventnosti² domácností v průběhu roku 2007 poklesla poptávka po nových nemovitostech, čímž se snížila cena nemovitostí na trhu. Klíčovým problémem je provázanost finančního sektoru s hypotečním trhem

* Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta podnikohospodářská (spalovsky@centrum.cz).

Stat' byla zpracována na základě semestrální práce oceněné v soutěži ESOP 2009 Vysoké školy ekonomické v Praze. Na semestrální práci se podílela jako spoluautorka Larisa Budaeva.

1 „Plným vypuknutím“ myslíme pád banky Lehman Brothers.

2 Tato insolventnost je výsledkem americké politiky podpory vlastního bydlení poslední dekády (snižování požadavků na získání hypoték, resp. snižování úrokových sazeb po září 2001), což mělo za následek růst procenta domácností s vlastním bydlením z 65 % před deseti lety na 70 % v roce 2006 (US Census Bureau). Umělá stimulace trhu znamenala, že počet potenciálních domácností, které mohly získat hypotéky, se v roce 2007 dramaticky zmenšil, což mělo za následek pokles poptávky po nemovitostech.

v důsledku renesance sekuritizace a nárůstu zadlužení v posledních letech. Zjednodušeně řečeno sekuritizace znamená, že daná nemovitost byla prostřednictvím cenného papíru³ předána/zastavena jiné bance. Pokud ale cena dané nemovitosti poklesne, tak v případě insolventnosti plátce hypotéky (domácnosti) má problém nejen banka, která danou nemovitost poskytla (jelikož je cena nemovitosti menší než poskytnutá hypotéka), ale i banka, která koupila cenný papír spojený s touto hypotékou od banky, která hypotéku poskytla. Sekuritizace, resp. odkup cenného papíru podloženého hypotékou může být provedena i několikrát. Tím pádem má i relativně malá insolventnost domácností (v roce 2007 to bylo 1,5 % oproti 0,9 % v roce 2006⁴) velký dopad na finanční sektor. Jelikož nebylo (a stále není) zřejmé, jak velký je rozsah těchto instrumentů⁵ v jednotlivých bankách, nikdo s nimi nechtěl obchodovat, čímž dramaticky poklesla jejich cena. Americké účetní standardy ale po finančních institucích požadují, aby jednotlivé instrumenty byly oceněny v tržní hodnotě (mark-to-market), tím pádem byly banky nuceny ocenit tyto aktiva hodnotou blízké nule, což ale mělo fatální následky pro kapitálovou přiměřenost (banky musí udržovat určitý poměr vlastních zdrojů k poskytnutým úvěrům). Mnohé z bank (např. Lehman Brothers, Merrill Lynch) nebyly schopné tento vlastní kapitál doplnit, což znamenalo jejich bankrot, případně prodej.

Vlastnictví problémových aktiv jednotlivými bankami mělo za následek neochotu bank obchodovat mezi sebou (nikdo nevěděl, jak „postižená“ je protistrana), čímž úvěrový trh výrazně poklesl. V důsledku opatrnosti bank bylo čerpání úvěrů podniky výrazně omezeno, což společně s omezenou spotřebou jak obyvatelstva, tak podniků (sníženou poptávkou) v důsledku nejistoty (resp. zvýšené pravděpodobnosti bankrotu protistrany) vyústilo v ekonomickou krizi. Tyto faktory přispívají k poklesu tržeb podniků, a obecně tedy k poklesu (popř. poklesu růstu) HDP.

Shrnutím se dostáváme k současným obecným problémům celosvětového hospodářství:

- Úvěrová strnulost – neochota bank půjčovat bankám, podnikům i domácnostem.
- Snížená celosvětová poptávka (snížená výroba, zvýšená nezaměstnanost).
- Snížená spotřeba domácností v důsledku omezení půjček.

Nejdůležitějšími dopady krize na podnikový sektor jsou zhoršení tržeb (v důsledku poklesu poptávky na koncovém trhu) a omezená dostupnost bankovních úvěrů (v důsledku neochoty bank půjčovat).

Možnosti makroekonomických protikrizových opatření

Vlády na celém světě se snaží najít řešení načrtnutých problémů. Jejich cílem je obnovení (popř. zvýšení) růstu HDP, což pro lepší pochopení ilustruje rovnice 1.1.⁶

3 Hodnota těchto cenných papírů byla přeceňována a banky je často nakupovaly na úvěr.

4 www.wikipedia.org.

5 Týkalo se to cenných papírů spojených jak se „špatnými“, tak s „dobrymi“ nemovitostmi, jelikož jsou obchodovány jako balíček několika hypoték a je těžké odlišit problémové od bezproblémových.

6 Holman, 2004, s. 26.

$$\text{HDP} = C + I + G + \text{NX}, \quad (1.1)$$

kde C je spotřeba, I investice, G vládní výdaje, NX čistý vývoz. Jako možnosti zvýšení HDP se tedy dle pravé strany rovnice 1.1 logicky jeví:

- zvýšení spotřeby (C),
- zvýšení investic (I),
- zvýšení vládních výdajů (G),
- zvýšení čistých exportů (NX).

Názory jednotlivých politiků se různí. Obecně si dovolíme shrnout (i když si uvědomujeme, že situaci velmi zjednodušujeme), že levicové vlády vidí řešení ve vyšších vládních výdajích (G), jde např. o výdaje na infrastrukturu, popř. v transferech obyvatelstvu, čímž doufají ve zvýšení spotřeby (C). Pravicové vlády naopak spíše navrhnou opatření směřující k obnově obchodu na trhu (C , I , NX), tedy věří v obnovu přes podnikatelský sektor.

2. Obecné dopady makroekonomických protikrizových opatření na podniky

Pro strukturovanou analýzu dopadů jednotlivých protikrizových opatření na podnikatele je dle našeho názoru vhodné vycházet z finančních výkazů podniků, tedy doporučujeme poměřit navrhované opatření s dopadem na podnikání. Dopředu upozorňujeme na skutečnost, že jakékoliv protikrizové opatření má v krátkém období většinou pozitivní vliv na daný objekt (podnik, člověk). Většinou také znamená snížení vládních příjmů, a tedy zvýšení deficitu veřejných financí, který bude nutné později splácet; tím se zvýší vládní výdaje a obvykle⁷ jsou tyto výdaje financovány zvýšením daní. Zpravidla tedy jakýkoliv pozitivní efekt v krátkém období bude následován negativním efektem v dlouhém období.

V rozvaze podniků se krize, kromě sníženého hospodářského výsledku, projeví hlavně na položkách pohledávek (v důsledku již zmíněné nejistoty obchodních partnerů) a na položkách cizích zdrojů. Problémové budou hlavně bankovní úvěry a výpomoci, které v důsledku zpřísnění úvěrové politiky bank ve většině podniků poklesnou. Je ale obvyklé, že podniky řeší nesoulad mezi příjmy a výdaji krátkodobými provozními úvěry, pokud ale tyto úvěry nejsou k dispozici, podnikání dané firmy (a následně i jejích odběratelů) je ohrožené.

⁷ Pokud by pozitivní vliv výrazně nastartoval ekonomiku, a tedy znamenal razantní růst HDP, tyto výdaje by byly pokryty automaticky vyšším výběrem daní v důsledku vyšší ziskovosti podniků. Ve vyspělých ekonomikách ale obvykle tak razantní růst nenastává.

Tabulka 1

Zjednodušený výkaz zisku a ztráty (dle českých účetních standardů)

Výkaz zisků a ztrát	200X
Položka/ Rok	
I. Tržby za prodej zboží	
A. Náklady vynal. na prodej zboží	
+ Obchodní marže	
II. Výkony	
II.1. Tržby za prodej vlastních výrobků a služeb	
B. Výkonová spotřeba	
B.1. Spotřeba materiálu a energie	
B.2. Služby	
+ Přidaná hodnota	
C. Osobní náklady	
C.1. Mzdové náklady	
C.3. Náklady na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění	
D. Daně a poplatky	
E. Odpisy nehm. a hm. inv. majetku	
+ Provozní výsledek hospodaření	
X. Výnosové úroky	
N. Nákladové úroky	
+ Finanční výsledek hospodaření	
*** Výsledek hospodaření za účetní období	

V období krize mají podniky sníženou ziskovost (popř. jsou ve ztrátě), proto za možnosti ovlivňování (zlepšení) výsledků hospodaření podniků je možné, kromě jiných, považovat:

- Tržby (jako cena x množství) – pokud vláda uměle snižuje cenu výrobků (např. šrotovné u aut), zvýší se poptávka konečných zákazníků, což má pozitivní dopad na tržby.⁸
- Náklady vynaložené na zboží – odstranění nákladů spojených s podnikáním (např. mýtné, emisní povolenky) by zvýšilo ziskovost podniků.
- Spotřeba materiálu a energie – dohoda vlád o zvýšení těžby nerostných surovin (např. ropy) by měla za následek pokles ceny dané suroviny, a tedy pokles nákladů firem (na druhé straně by byly negativně ovlivněny tržby těžařských společností).
- Osobní náklady – zvýšení flexibility trhu práce, tedy snížení sociálních jistot zaměstnanců (např. výpovědní doba, minimální mzda), by znamenalo rychlejší přizpůsobení se podniků situaci na trhu.
- Náklady na sociální zabezpečení – snížení odvodů znamená snížení nákladů na zaměstnance.
- Odpisy – snížení doby odpisování by se promítlo do snížení zisku společnosti, a tedy do snížení daňových nákladů.⁹

8 Kromě zvýšení tržeb v automobilovém průmyslu by ze zvýšené poptávky po autech těžila i přidružená odvětví (sklářství, plasty, textil, chemický průmysl, elektrotechnika, počítače, software atd.). Negativem šrotovného obecně je, že oddálí nástup konjunktury, dynamiku oživení, která jednou přijde. Až začnou ekonomiky nabírat dech a vracet se na růstovou dráhu, nebude tahounem automobilový průmysl, a proto bude návrat konjunktury pomalejší. Šrotovné bude blíže vysvětlené v kapitole 4.

9 V období krize je z důvodu nejistoty (insolventnosti obchodních partnerů) obvyklá prodloužená doba splatnosti faktur. Aktuální princip účetnictví ale znamená nutnost placení daní z vykázaného zisku, i když faktury ještě nebyly proplaceny, což vede k bankrotům podniků.

- Daně a poplatky – snížení (popř. odklad placení) daní znamená snížení nákladů.
- Nákladové úroky – snížená ochota bank půjčovat znamená zvýšení ceny půjček, tedy vyšší úroky, a tudíž vyšší náklady dlužníků. Pokud by vláda uměle podpořila úvěrový trh s cílem zvýšení důvěry v bankovní subjekty (ochoty bank si navzájem půjčovat), mělo by to skrze snížení úrokových sazeb dopad na celou ekonomiku.

Tabulka 2
Zjednodušená rozvaha (dle českých účetních standardů)

Rozvaha	200X
Položka/ Rok	
AKTIVA CELKEM	
B. Dlouhodobý majetek	
B.I. Dlouhodobý nehmotný majetek	
B.II. Dlouhodobý hmotný majetek	
B.III. Dlouhodobý finanční majetek	
C. Oběžná aktiva	
C.I. Zásoby	
C.II. Dlouhodobé pohledávky	
C.III. Krátkodobé pohledávky	
C.IV. Krátkodobý finanční majetek	
D.I. Časové rozlišení	
Pasiva celkem	
A. Vlastní kapitál	
A.I. Základní kapitál	
A.II. Kapitálové fondy	
A.III. Rezervní fondy, nědě. fond a ostatní fondy ze zisku	
A.IV. Hospodářský výsledek minulých let	
A.V. Hospodářský výsledek běžného účeního období	
B. Cizí zdroje	
B.I. Rezervy	
B.II. Dlouhodobé závazky	
B.III. Krátkodobé závazky	
B.IV. Bankovní úvěry a výpomoci	
C.I. Časové rozlišení	

U některých podniků dochází v průběhu krize z důvodu velkých ztrát k výraznému poklesu vlastního kapitálu, což je pro zachování podnikání nutné kompenzovat buď zvýšením zadluženosti (problematické z již zmiňovaných důvodů), nebo dodatečným zvýšením základního kapitálu (ještě více problematické, jelikož poptávka po akciích ztrátových podniků je z důvodu značné rizikovosti blízka nule). Proto pro odvrácení bankrotu firem zaměstnávajících mnoho lidí (voličů) vlády přistupují k zestátňování těchto podniků (samotné vlády investují do základního kapitálu ohrožených firem).

V této práci se tedy pokusíme nastínit vládní opatření, iniciovaná z již zmiňovaných důvodů ve formě

- úvěrové strnulosti,
- snížené celosvětové poptávky,
- snížené spotřeby domácností v důsledku omezení půjček,

a jejich dopad na podnikatelský sektor, konkrétně na finance podniků vybraných zemí. Jak jsme zmínili v úvodu, naše analýzy zaměříme na Česko, Slovensko a Austrálii. Jde o otevřenou ekonomiku, závislou na zahraničí, bude zajímavé se podívat, jaká opatření dané země přijaly a jaký bude protikrizový dopad těchto opatření.

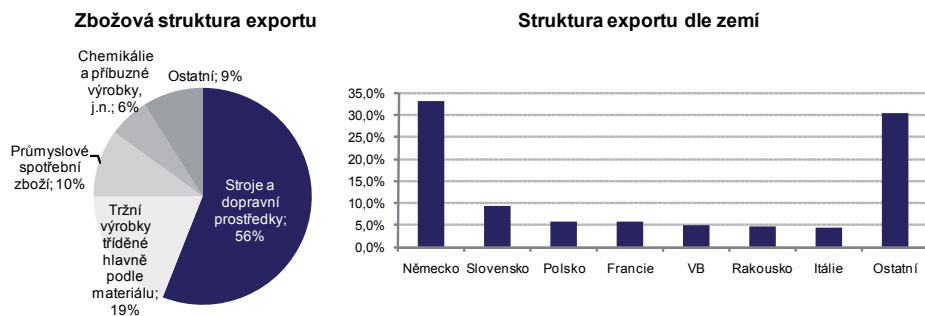
3. Opatření proti hospodářské krizi v České republice

Pro lepší pochopení vývoje a boje proti globální ekonomické krizi v ČR (s důrazem na analýzu dopadu na podnikatelský sektor) začneme na makroekonomické úrovni, přičemž nejprve se zaměříme na citlivost HDP ČR na situaci v zahraničí, tedy na dopady globální krize a její vývoj. Následně posoudíme protikrizová opatření navrhovaná/přijátá za účelem zmírnění/odvrácení dopadu krize na ČR, tedy opatření směřující k odvrácení (poklesu) HDP.

3.1 Globální ekonomická krize a ČR

ČR jako malá otevřená ekonomika je značně ovlivněna poptávkou po jejím exportu (export tvořil v roce 2008 67 % HDP¹⁰). Jelikož podstatnou část exportu tvoří stroje a dopravní prostředky (viz obrázek 1), tedy ekonomicky „luxusní statky“, jejichž poptávka v období krize poklesla, má i krize na zahraničních trzích poměrně značný dopad na HDP ČR.

Obrázek 1
Proexportní zaměření ČR

Pramen: OSN, ČSÚ.

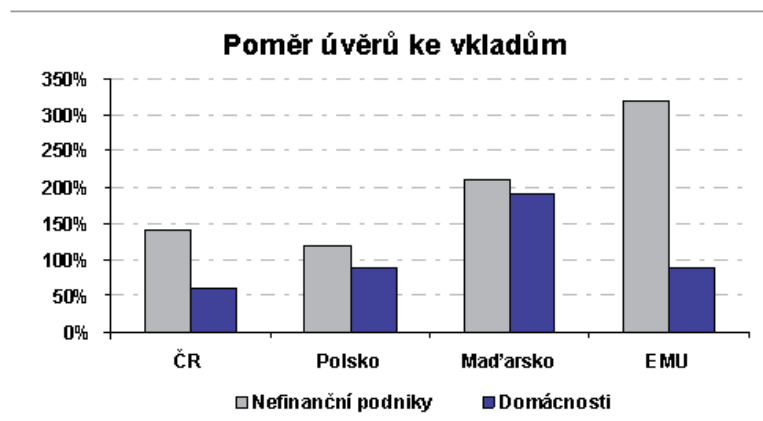
Z pohledu makroekonomie je ale české hospodářství v porovnání s vyspělými zeměmi západní Evropy (jakož i v porovnání se sousedními zeměmi) relativně zdravé. Samozřejmě, že česká ekonomika dopady krize pociťuje, přesto ale z následujících důvodů nebudou v porovnání s ostatními zeměmi EU až tak tvrdé.¹¹

10 OSN.

11 www.csob.cz.

- Finanční páka v české ekonomice zůstala relativně nízká – nakupování na úvěr (financování růstu prostřednictvím cizích zdrojů) je v ČR na relativně rozumné úrovni, proto se banky (a následně i podniky a občané) nemusí obávat bolestivých dopadů krize (snížení cen zastavených aktiv) rozebraných v úvodu kapitoly 1. Pro porovnání viz obrázek 2.

Obrázek 2
Porovnání míry finanční páky¹²

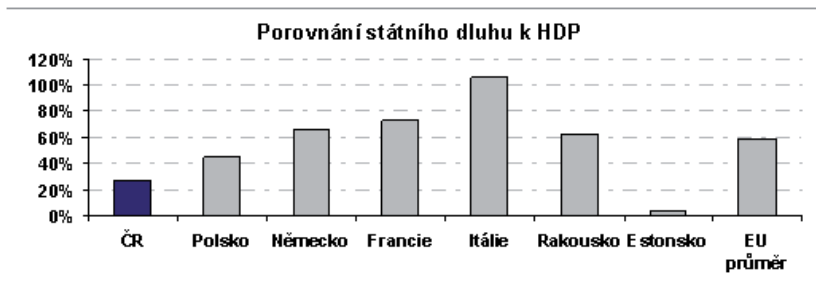
- Čistě zahraniční zadlužení, resp. potřeba vnějšího financování ekonomiky je velmi nízké – tedy ekonomiku netrápí dluhy v cizí měně, což při snížené poptávce po domácí měně (depreciaci české koruny) nepředstavuje „katastrofální“ problém, jako např. v Maďarsku. Z pohledu podniků to má za následek, že riziko spojené s investicí do ČR (rating) je relativně nízké, a proto je návratnost investovaných prostředků relativně vyšší. Na druhé straně také pozitivní věřitelské postavení ČR činí z depreciace měny nástroj hospodářské politiky, který může ekonomiku, skrze znovu získanou cenovou konkurenceschopnost některých sektorů, povzbudit. Dopad depreciace na exportéry je zřejmý (v důsledku snížení ceny domácího zboží na zahraničních trzích by měly růst tržby společností při zachovaných nákladech, a tedy i zisk; viz tabulka 1).
- V čase psaní tohoto článku byla ČR relativně málo zadlužena (neboli fiskálně flexibilní) – dluh ČR (jak absolutně, tak v poměru k HDP, viz obrázek 3) i jeho obsluha v porovnání s jinými zeměmi EU je stále relativně na rozumné úrovni. Pozitivním faktem také je, že na rozdíl od řady jiných zemí ČR prozatím (květen 2009) ekonomická krize nestála ani korunu (myslí se tím přímá pomoc vybraným sektorům). Domníváme se, že z pohledu podniků je pomoc státu podnikům, a tedy růst fiskálního deficitu, vnímána i negativně, jelikož je obvykle financována státními (vládními) dluhopisy, čímž dochází k vytěšňování investic. Na druhé straně je ale pravdou (jak bude zmíněno

12 www.csob.cz.

v následujících kapitolách), že státní zakázky (např. na infrastrukturu) mohou v době krize „nastartovat“ stavební sektor i (případně) celou ekonomiku.

Obrázek 3

Porovnání zadluženosti vybraných zemí (rok 2008)¹³

- ČNB má ještě možnosti ovlivňování vývoje ekonomiky – centrální banky po celém světě se snaží snižováním úrokových sazeb snížit náklady na investice, a tak podpořit růst HDP (viz I v rovnici 1.1). Tuto možnost ještě ČNB plně nevyčerpala (ještě může snižovat úrokové sazby¹⁴). Dopad na podniky by měl být v podobě snížených úrokových nákladů na (provozní či investiční) úvěry. Problémem ale je, že i když ČNB snížila úrokové sazby komerčním bankám, komerční banky své úrokové sazby nesnížily, naopak spíše zvýšily (v době krize jsou banky obezřetnější v půjčování peněz).

Při analýze „boje“ proti současné ekonomické krizi na podnikatelské úrovni opustíme makroekonomický pohled a zaměříme se na pohled politický, tedy při posuzování protikrizových opatření se pokusíme o systematický postup na základě analýzy protikrizových „balíčků“ navrhovaných jednotlivými politickými seskupeními,¹⁵ zjednodušeně řečeno koalicí¹⁶ (v tom čase ještě značně pravicová¹⁷) a opozicí (levice¹⁸).

3.2 Vládní (pravicová) opatření¹⁹

Balíček opatření navržený (realizovaný) pravicí je zaměřen především na stimulaci nabídkové strany ekonomiky a exportu (viz rovnici 1.1), vychází totiž z otevřenosti země popsané v úvodu kapitoly 3.1.

13 Ministerstvo financí ČR.

14 Aktuální (květen 2009) repo sazba je v ČR na úrovni 1,75 %, kdežto např. v USA je již blízka nule (www.cnb.cz).

15 Tento postup nám umožňuje relativně dobrá znalost českého ekonomického (a politického) prostředí. U ostatních analyzovaných zemí tento postup nepoužijeme, zaměříme se pouze na přijatá, popř. očekávaná opatření (obvykle vládní).

16 V práci uvádíme politickou situaci, jaká byla před pádem vlády.

17 V čase psaní práce fungovala ještě řádná vláda sestavená ODS.

18 Hlavním představitelem levice byla v čase psaní práce ČSSD.

19 V čase psaní práce byla vláda sestavena ODS.

Realizovaná (vybraná) opatření

Politická pravice (hlavně vládní ODS) již na podzim roku 2008 reagovala na měnící se situaci, a proto snížila sazbu pojistného na nemocenské pojištění a státní politiku zaměstnanosti. Snahou tohoto opatření bylo zvýšení čistých příjmů zaměstnanců (což by teoreticky mohlo znamenat zvýšení spotřeby, viz C v rovnici 1.1). Co je ale pro naši analýzu důležitější, z pohledu firem by šlo o snížení nákladů na zaměstnance (viz řádek C3 v tabulce 1), čímž je povzbuzeno zachování pracovních míst. Celkové snížení daňového zatížení fyzických osob za rok 2009 se odhaduje na úrovni 18 mld. Kč, které by však v budoucnosti mohly ve státním rozpočtu chybět. Změna má platit zpětně od ledna 2009 do konce roku 2011.²⁰

Dalším již realizovaným opatřením je snížení sazby daně z příjmu právnických osob. Snížení sazby na 20 % a další plánované snížení na 19 % pro rok 2010 pomůže firmám udržet zhruba 6 mld. Kč, které mohou použít např. na investice, a právě snaha o snižování daňového zatížení firem může být vhodným prostředkem k jejich rozvoji. Otázkou ale zůstává, zda lze firmám nařídít, na co mají vynaložit tyto „ušetřené peníze“. Domníváme se, že v současné situaci budou firmy obezřetnější při posuzování investic,²¹ pravděpodobně budou tyto volné prostředky použity na tvorbu polštářů proti dopadům hospodářského útlumu, případně na zvyšování (odbory dopředu vyjednaných) mezd.

99 % firem působících v ČR patří do sektoru malých a středních podniků (SME), proto zvýšení garancí úvěrů těmto podnikům a podpora podnikatelů v zemědělství by mělo pomoci právě jim. Ilustrativně garance úvěru znamená lepší přístup k úvěrům. To se projeví v řádku B IV tabulky 2. Možný problém vzniká v případě zneužití úvěrů, či krachu společností, kdy by ČMRZB vznikly vysoké náklady za poskytnuté garance. Zvýšení dostupnosti úvěrů pro zemědělce pomůže, pokud žádosti o úvěr nebudou zatíženy vysokou administrativní činností (jak tomu běžně bývá).

Jedním z realizovaných opatření je „Navýšení investic do infrastruktury“ (jde o navýšení prostředků Státního fondu dopravní infrastruktury z 87,7 mld. Kč v roce 2008 na 90,3 mld. Kč v roce 2009), které je primárně zaměřené na sektor stavebnictví. Zvýší se tedy poptávka po stavebních pracích, čímž je možné „nastartovat“ stavební sektor. Z vládních zakázek profitují nejenom dodavatelé stavebních prací, ale také subdodavatelé a „podpůrná“ odvětví. Zprostředkovaně by se také mohly zvýšit úvěry těmto společnostem, jelikož zakázka, kde je odběratelem stát, je pro banky minimálně riziková. Domníváme se, že odvětví stavebnictví (společně s „podpůrnými“ odvětvími) ve vyspělých ekonomikách při správné stimulaci je schopné pozitivního dopadu na HDP, který by pomohl odvrátit ekonomickou recesi. Otázkou zůstává výše stimulu. Při současné výši HDP²² se zdá být zmiňované navýšení o 2,6 mld. Kč poněkud nedostatečné.

20 Ministerstvo financí ČR.

21 Při obvykle používané metodě hodnocení investic na základě výnosových metod, např. čisté současné hodnoty (NPV), se současná ekonomická krize projeví jak na snížených očekávaných budoucích peněžních tocích, tak na zvýšení diskontní sazby (WACC), což má negativní dopad na čistou současnou hodnotu projektu (tedy očekáváme, že firmy se nebudou „hrnout“ do investic).

22 V roce 2007 bylo HDP odhadováno na úrovni 3 535 mld. Kč (ČSÚ).

Opatření pro podporu exportu jsou pro malou otevřenou ekonomiku velice důležitá. ODS jim věnovala značnou pozornost. Jedním z nich bylo navýšení základního kapitálu ČEB až o 2 mld. Kč; toto opatření vytvoří prostor pro poskytnutí státní podpory vývozu v dlouhodobějším horizontu až o 20–25 mld. Kč. Dále budou vyvinuty nové produkty ČEB, které pomohou především menším subdodavatelům větších exportérů pokrýt oblast provozního financování. Pro komerční banky je tento způsob úvěrování spojen s riziky a nejsou mu příliš nakloněny.

Jedním z návrhů jsou také „Fiskální impulsy podpory výzkumu a vývoje“. Jedná se však o dlouhodobé opatření, které se sice snaží zvyšovat efektivnost a konkurenceschopnost českých podniků, avšak na tuto podporu výzkumu a vývoje (VaV) by se mělo myslet stále, ne pouze v době krize. Výdaje státu na VaV jsou přesto stále hluboko pod hranicí 2,2 % HDP, doporučenou Evropskou komisí jako jeden z nástrojů k řešení ekonomické krize, a to na úrovni 0,65 % HDP. Dovolíme si tvrdit, že tento návrh je v současné politické situaci ČR pouze doplňkem již zmiňovaných opatření. Důvodem jsou výsledky iniciativy, které bude možno očekávat až ve středním, popř. dlouhém období, kdy už pravděpodobně bude po současné krizi. Obecně si myslíme, že důvodem nedostatečného financování VaV je samotný ekonomický a politický vývoj ČR: po transformaci ekonomiky do současného tržního podnikatelského prostředí byly priority vlád zaměřené na akutní problémy spojené s transformací, v posledních letech v situaci vyrovnané „síly“ levicových a pravicových stran se strany snaží získat si voliče politikami, které vyvolají co možná nejrychlejší požadovaný efekt, tedy zase je VaV, který by znamenal efektivnost až v (středně) dlouhém období, „odsunut“ do pozadí. Přínosem vyšších výdajů na VaV by byla pro podnikatelský sektor zvýšená míra inovací, která se obvykle promítne do zvýšení efektivnosti celé ekonomiky.

3.3 Navrhovaná opoziční (levicová) opatření

Balíček opatření opozice (hlavním představitelem byla v čase psaní článku ČSSD) vznikl jako odezva proti národnímu protikrizovému plánu vlády. Výrazně se od něj liší strukturou, obsahuje totiž okolo 60 jednotlivých opatření, rozdělených do pěti různých oblastí. Jedná se o

- koncepční a systémová opatření,
- opatření pro finanční sektor,
- fiskální opatření,
- odvětvovou politiku,
- sociální ochranu a stimulaci.

Opoziční protikrizová opatření jsou podstatně odlišná od vládních opatření, což vyplývá se zaměřením politických seskupení. Vláda se snaží řešit hospodářskou situaci v ČR stimulací tržní nabídky a hlavním cílem je brzdit nezaměstnanost, naopak opozice vidí úspěch ve stimulaci poptávkové strany trhu, přičemž hlavním cílem je obnova růstu HDP a sociální stability.

Celkově je možno říci, že opoziční balíček protikrizových opatření je poměrně obecně koncipován. Ačkoli obsahuje velké množství opatření, většina z nich nedává

konkrétní návrh, jak danou problematiku řešit. Z navrhovaných opatření se zaměříme pouze na ta, která se významně projeví na podnikovém sektoru.

Jedním z fiskálních opatření je obnovení daňové progresse. Konkrétně jde o progresivní zdanění příjmů fyzických osob. Změnou by měl být fakt, že příjmy nad 1,2 mil. Kč za rok budou zdaňovány 30% sazbou ze základu daně. Domníváme se, že zvýšení daní z příjmů u fyzických osob by se vůči podnikům projevilo negativně, jelikož předpokládáme, že zaměstnanci by spíše preferovali volný čas před prací (i když v mnoha učebnicích makroekonomie se diskutuje, jestli by převážil důchodový, či substituční efekt zvýšené daně). Jelikož se ale zmiňované zvýšení daní týká pracovníků s nejvyššími příjmy, domníváme se, že efekt na celou ekonomiku by byl kontraproduktivní. Česká republika se dlouhodobě potýká s nedostatkem odborníků a zvýšení daní z příjmů těmto zaměstnancům může způsobit odchod za prací do zahraničí, čímž by firmám, v důsledku nižší nabídky práce, a tedy vyšší ceny práce, vzrostly osobní náklady.

Dalším bodem z oblasti fiskální je zastavení poklesu daně z příjmů právnických osob. Cílem je zvýšit daňovou sazbu z příjmů právnických osob zpět na 21 % (ze současných 20 %), ačkoliv již funguje dlouhodobá snaha o její snižování. Myslíme si, že i když toto opatření prospěje veřejnému rozpočtu (mělo by přinést 5 mld. Kč), může velmi negativně ovlivňovat podnikání právnických osob především ve smyslu demotivace dosahovat jakékoli významnější hospodářské výsledky, případně, jak jsme již zmínili, může způsobit bankrot podnikům, které mají problémy s cash flow (i když jsou ziskové). Obě tyto opatření s sebou totiž přináší otázku, zda firmy opravdu odvedou ona procenta ze zisku do státního rozpočtu, nebo jen budou hledat cesty a způsoby, jak zmenšit zisk a odvést tak menší daň, či přímo hledat konkrétní daňové úniky.

Posledním z významných opatření navrhovaných opozicí je zvýšení základní osobní slevy na daní. Fyzické osoby mají jednotně stanovenou slevu na daní. Pro rok 2008 i 2009 činila 24 840 Kč ročně, cílem je zvýšit tuto částku na 28 440 Kč. Toto opatření zaměřené na snížení daňového zatížení zaměstnanců bude mít za následek zvýšení čisté mzdy a zároveň by mělo ovlivnit i zvýšení spotřeby (C v rovnici 1.1).

3.4 Shrnutí opatření proti hospodářské krizi v ČR

Celkově je možno říci, že jak vláda, tak opozice se snaží s krizí bojovat. Otázkou zůstává, zda jsou realizovaná (a navrhovaná) protikrizová opatření směřována opravdu na vyvedení ČR z krize, nebo na to, aby strany dostaly při podzimních předčasných volbách co nejvíce hlasů. Příkladem je ono populární šrotovné. Pokud budeme vycházet z eseje slavného ekonoma 19. století Frédérica Bastiata „Co je vidět a co není vidět“, pak i když zavedeme šrotovné, pomůžeme tím sice automobilovému průmyslu, ale uškodíme všem ostatním odvětvím. Existují různé pohledy na danou věc (šrotovné budeme blíže analyzovat v kapitole 4), otázkou ale zůstává, zda má vláda mandát na umělé „pokřivení“ tržního mechanismu tím, že bude preferovat specifické odvětví.

4. Opatření proti hospodářské krizi ve Slovenské republice

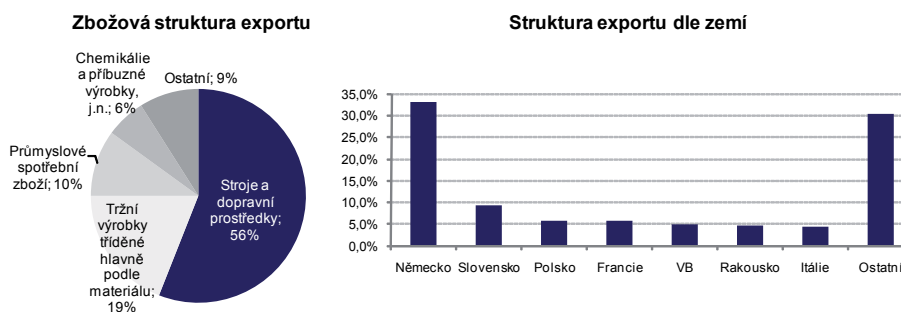
Následující text by měl přiblížit reakci Slovenska na hospodářskou krizi. Určitě bude zajímavé srovnání protikrizových opatření hlavně s ČR, jakožto bývalém federálním partnerem. Důležité je si uvědomit rozdílnou politickou situaci v obou zemích, a tak případné očekávání, že bývalí federální partneři budou postupovat obdobně, není úplně na místě.

4.1 Globální ekonomická krize a SR

Postavení Slovenska, z pohledu tvorby HDP, je hodně podobné Česku. Slovenská otevřená ekonomika je značně ovlivněna poptávkou po jejím exportu (v roce 2008 tvořil 74 % HDP²³). I zde představují velkou část exportu stroje a dopravní prostředky (viz obrázek 4), a tak má krize v zahraničí poměrně značný dopad na slovenský trh.

Obrázek 4

Proexportní zaměření SR

Pramen: OSN, Štatistický úrad Slovenska.

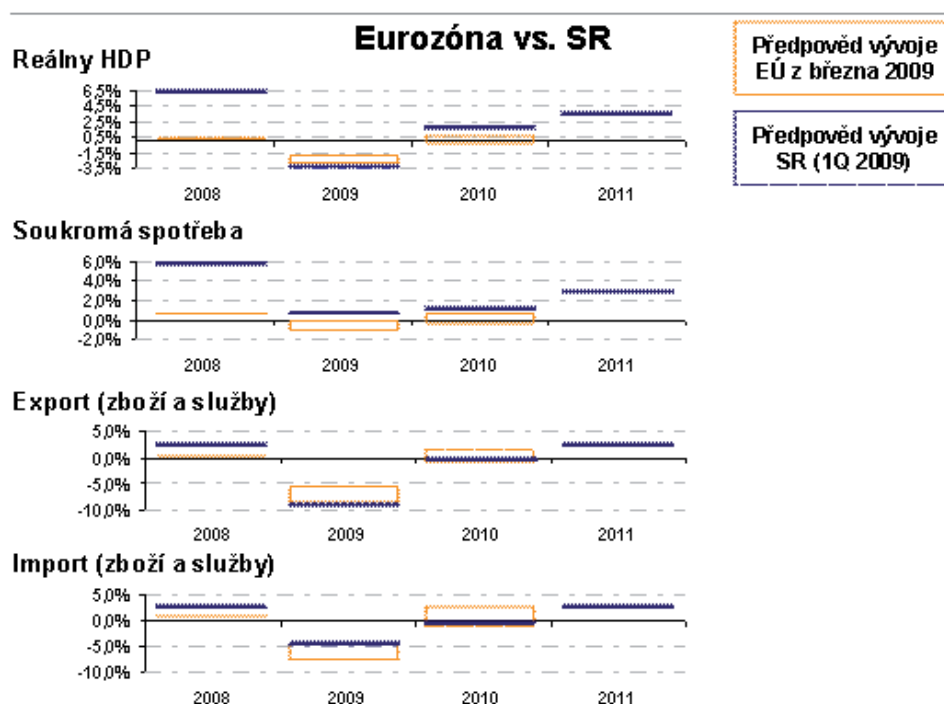
Na Slovensku si zpočátku málokdo připouštěl, že by se krize skutečně mohla této země dotknout. Po dobu prvních jasných signálů přicházejících z USA v podobě začínající hypoteční krize se chování spotřebitelů nijak zvlášť nezměnilo. V současnosti (květen 2009) už o přítomnosti krize nikdo nepochybuje a její důsledky pocítila převážná část ekonomických subjektů, bez ohledu na to, zda se jedná o firmy, nebo domácnosti. O tom, že se SR krizi v žádném případě nevyhne, věděli odborníci zřejmě již od počátečných impulsů přicházejících zpoza oceánu, nicméně široké veřejnosti byla tato skutečnost tlumočena prostřednictvím politiků až ke konci roku 2008. Postoj slovenských politiků je zajímavý a nabízí se otázka, zda si skutečně mysleli, že se krize evropským státům vyhne (nebo je zasáhne jen okrajově), nebo se snažili situaci co nejdéle utajit, aby svými výroky předčasně neznervóznili trh a neuspíšili tím nástup krize. Jen tak lze vysvětlit jejich chování při schvalování rozpočtu, který zpočátku

23 OSN.

vycházel z plánovaných příjmů z ekonomiky rostoucí téměř o 5 % a poté po pozdějších korekcích o cca 2 až 3 %. V současnosti je ale jisté, že slovenská ekonomika zažije minimálně letos (2009) propad. Otázkou spíše je, jak velký tento propad bude a za jak dlouho se změní v opětovný růst. Evropská centrální banka podle svých prognóz předpokládá, že by ekonomika v SR mohla mírně růst už v roce 2010. Prognózu ECB nejlépe vystihuje obrázek 5.

Obrázek 5

Prognóza vybraných ukazatelů eurozóny (průměrná meziroční změna v %)²⁴

Z obrázku 5 jsou jasně vidět současné trendy vybraných ukazatelů SR, přičemž jednotlivé předpovědi jsou již upraveny na základě současného vývoje; ještě koncem minulého roku byly předpovědi podstatně více optimistické.

4.2 Protikrizové opatření vlády SR

Slovenská vláda až doposud (květen 2009) přijala v několika schvalovacích kolech 62 protikrizových opatření. V dubnu 2009 však premiér Róbert Fico veřejně připustil možnost dalších opatření. Vláda jednotlivá opatření neschválila najednou, ale podle tematické logiky je strukturovala do menších balíčků. Jedná se zejména o následující oblasti.

²⁴ www.nbs.sk, obdélníky indikují pásmo předpovědi pro daný rok, hodnoty za rok 2008 jsou pro SR skutečné.

Balíček opatření na podporu a udržení zaměstnanosti

Opatření vstoupila v platnost dne 1. 3. 2009 a v parlamentu došlo k širšímu politickému konsensu, kdy pro ně hlasovali úplně všichni přítomní poslanci. Přijetím těchto opatření došlo také k menší změně Zákoníku práce. Nejvýznamnější opatření, které bude mj. jako jediné z této kategorie platit do konce roku 2012 (ostatní do konce roku 2011), spočívá v tom, že zákon umožňuje podnikům z provozních důvodů poskytnout zaměstnanci volno s náhradou mzdy. Po odstranění důvodů si bude zaměstnanec muset přijatou náhradu odpracovat, lépe řečeno napracovat, aniž by se však jednalo o přesčas. Domníváme se, že dopad na podnikatelský sektor bude ve formě vyšší flexibility v rámci osobních nákladů (řádek C tabulky 1), resp. zabránění zvyšování osobních nákladů.²⁵

Další opatření podporuje zaměstnavatele, který se rozhodne nepropouštět, ale místo toho zkrátí pracovní čas a stát za jeho zaměstnance na ohrožených pozicích, kteří pobírají 60 % mzdy, bude odvádět odvody po dobu dvou měsíců. Toto opatření nepovažujeme za efektivní. Nepředpokládáme, že by úspora v podobě ušetřených dvouměsíčních odvodů motivovala firmy v problémech nepropouštět, a pak je tady ještě otázka, co se stane, když společnost tuto pobídku využije, ale zkrachuje např. za půl roku; bude pak muset následně státem uhrazené odvody kompenzovat, či nikoliv?

Opatření bylo v této sekci ještě mnohem více, vzpomeňme ale už jenom jedno, a tím je možnost získat od státu příspěvek na nově vytvořené pracovní místo až do výše 3 264 € (109 176 Sk). Ministerstvo práce vyčíslilo finanční dopad tohoto opatření na 71 mil. € (2,14 mld. Sk) od začátku března až do konce roku 2009.

Balíček daňových zákonů

Současná vládní koalice několikrát konstatovala, že nepřistoupí na snížení daní jako protikrizového nástroje, tak jak to navrhovala opozice, protože je maximálně nutné udržet rozpočtovou fiskální disciplínu. Obyvatelům s nižšími příjmy se snažila pomoci zvýšením nezdanitelné části základu daně v absolutním vyjádření z 3 435,27 € na 4 025,70 €. Naproti tomu vláda snížila na opačné straně kritérium pro uplatňování tzv. milionářské daně, z bývalého 100násobku na nový 86násobek, což v praxi znamená, že milionářskou daní budou postiženi lidé s ročními příjmy přesahujícími 15 387 €.

Daňovým opatřením majícím za cíl podpořit malé a střední podnikatele je změna v daňových odpisových skupinách, kdy došlo k přefazování určitého druhu majetku do nižších daňových skupin, a tím ke zrychlení odpisování. Také došlo ke zvýšení limitu vstupní ceny pro odpisování u hmotného majetku z 996 € na 1 700 € a u nehmotného majetku z 1 660 € na 2 400 €.²⁶

S menším časovým odstupem byl také schválen poslední zákon z balíčku daňových opatření, novela zákona o DPH. Ta zavádí možnost skupinové registrace a zkracuje lhůtu na vrácení nadměrného odpočtu plátcům z 60 na 30 dnů, což by mělo pozitivně podpořit hlavně řízení cash flow a likviditu plátců.

25 Obvykle totiž, pokud se podnik rozhodne propouštět zaměstnance, musí jim v rámci dohodnuté smlouvy vyplátit nekolikaměsíční odstupné, čímž se často dramaticky zvýší osobní náklady. Přízpůsobení pracovní doby poptávce po produkci firmy může napomoci zabránění propouštění, a tím i vyplácení odstupného.

26 Pro podrobnější vysvětlení dopadů změny odepisování viz kapitola 3.1.

Balíček opatření na podporu exportu

Jak je patrné z obrázku 5 charakterizujícího vybrané makroekonomické ukazatele, propad exportu země je značný. Ekonomika SR, která je na exportu silně závislá, proto bezesporu potřebuje také opatření spočívající v podpoře vývozců.

Vláda se bude snažit podpořit účast slovenských společností na různých veletrzích a výstavách v zahraničí formou oficiální účasti, s preferencí perspektivních teritorií, u kterých se předpokládá slabší postižení světovou hospodářskou krizí. Podle našeho názoru je takováto teritoria najít hodně náročné, je-li to vůbec možné. Které země by to měly být, to už se v opatření neuvádí. O skutečné účinnosti a efektivnosti tohoto opatření ve velké míře pochybujeme.

Dalším krokem by mělo být aktivní prosazování a podpora opatření na posílení konkurenceschopnosti producentů v exportních odvětvích SR (např. automobilový průmysl) na půdě EU a WTO. Proexportní opatření jsou určitě zapotřebí a v případě velmi malé otevřené ekonomiky jsou nevyhnutelná. Aplikovat ale skutečně efektivní podporu exportu je velice obtížné a je nutné dávat pozor na to, aby opatření nesklouzla do kategorie protekcionismu.

Podpora automobilového průmyslu – „šrotovné“

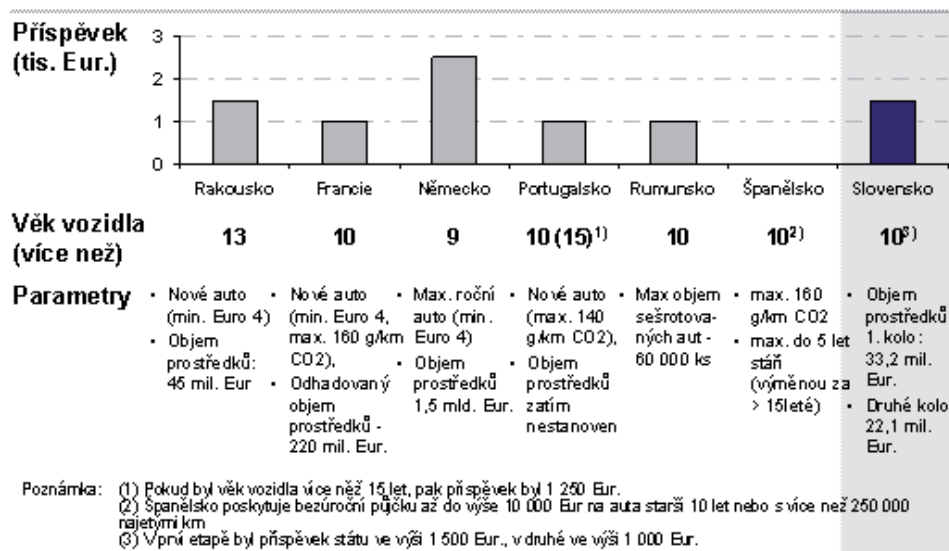
Tolik diskutovaným a napříč Evropou hlavně pravicí odsuzovaným opatřením je zavedení tzv. šrotovného, tj. výměna starého auta za nové s vládním příspěvkem za splnění podmínek stanovených vládou.

Na Slovensku se zpočátku počítalo s jednou vlnou poskytování dotací, na kterou vláda vyčlenila 33,19 mil. €. Objem těchto prostředků byl vypočten na 22 100 vozidel, když vycházíme z předpokladu splnění podmínek pro získání plné výše dotace, a to 1 500 €. Podmínek je několik, ty hlavní jsou stáří vozidla – šrotovaný automobil musí být starší 10 let, kupní cena automobilu je limitována shora částkou 25 000 € a prodejce se bude také podílet na podpoře poskytnutím slevy minimálně 500 €. Za splnění těchto a dalších, hlavně technologických „eko“ podmínek je nový automobil levnější minimálně o 2 000 €. Vláda počítala s pozvolným čerpáním dotací v průběhu roku 2008. Dnem vstoupení opatření v platnost ale začalo jakési šílenství a vyčleněný balík byl velmi brzy vyčerpán. Druhá neplánovaná vlna tak na sebe nedala dlouho čekat, tentokrát v objemu 22,1 mil. € určených na sešrotování a nákup rovněž 22 100 vozidel s pozměněnou podmínkou, že stát přispěje částkou 1 000 €, když i prodejce sleví o dalších 1 000 €, v součtu tedy celková sleva 2 000 €, jako v první vlně. Druhá vlna vydržela pouhých osm dnů a dalších 22 100 vozidel bylo sešrotováno. Co se týče reálné účinnosti šrotovného, v první řadě je potřeba uvést, že podle našeho názoru mohla být věková hranice sešrotovaných aut stanovena výše. Ve frontách na sešrotování byla k vidění v podstatě ještě plně funkční a zachovalá desetiletá auta. Jak se zpětně ukázalo, tato hranice mohla být klidně o dalších deset let vyšší, čímž by došlo k pomalejšímu a postupnějšímu čerpání šrotovného, nicméně společnost by se zbavila těch skutečně starých vozidel. Podrobnější věkovou strukturu poskytuje obrázek 6.

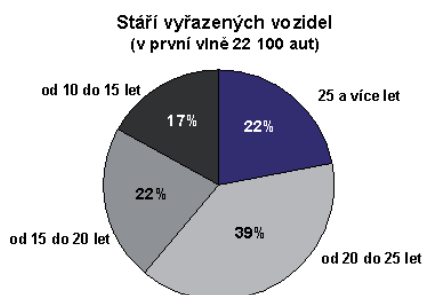
Dalším, asi nejdůležitějším argumentem proti šrotovnému je otázka, jestli slovenské ekonomice skutečně pomohlo. Výroba v automobilových závodech na území SR (VW v Bratislavě, PSA v Trnavě, KIA v Žilině) se buďto zastavila, nebo výrazně

omezila, a to před zavedením šrotovného i po jeho realizaci, zatímco mladoboleslavská Škoda zavedla pracovní soboty a byla nucena najmout agenturní zaměstnance právě ze závodů, které nevyráběly. Daří se také kolínské automobilce, která vyrábí malá a levná auta. V dobré víře podpořit průmysl číslo jedna a nesnížit se přitom k protekcionismu Slovensko utratilo na šrotovné přes 55 mil € (1,65 mld. Sk). Výsledek je podle očekávání odborníků a opozice rozporuplný. V případě SR se tudíž podle nás jednalo o neefektivní a drahé opatření, a to z důvodů, které se daly analyzovat a předvídat. Za hlavní důvod neúspěchu pokládáme špatný odhad segmentu vozidel, která lidé budou poptávat místo sešrotovaných aut, kde se jasným lídrem stala Škoda Fabia.

Obrázek 6
Porovnání šrotovného ve vybraných státech EU²⁷

Obrázek 7
Stáří sešrotovaných vozidel v první etapě šrotovného na Slovensku²⁸

²⁷ www.mhsr.sk.

²⁸ www.mhsr.sk.

4.3 Shrnutí opatření proti hospodářské krizi v SR

Slovenská vláda až doposud (květen 2009) přijala několik desítek protikrizových opatření. Není ani zdaleka možné se na tomto místě vzhledem k prostorovým omezením věnovat všem, a tak jsme vybrali ta, která považujeme za nejdůležitější. Za zmínku stojí například snaha vlády zadávat velké státní zakázky (hlavně expanzivní budování dálnic) prostřednictvím PPP projektů, kde problémem v současné době je skutečnost, že soukromému sektoru chybí peníze a banky nechtějí z důvodu opatrnosti půjčovat větší objemy. Velká část opatření je spíše sociálního charakteru, zaměřená na chudé občany, rodiny a malé podnikatele, což samozřejmě vychází z podstaty levicové vlády a principů jejího volebního programu. My, jako ekonomové, bychom určitě uvítali větší podporu pro sektor korporací a velkých zaměstnavatelů, aby se snížilo propouštění, které produkuje velkou nezaměstnanost, a tím ekonomice přitěžuje. V konečném důsledku v dnešní době silné globalizace bude hlavně záležet na tom, aby se vzpamatovala světová ekonomika. Protikrizová opatření slouží spíše na zmírnění dopadů krize a na přípravu období růstu, který nastane, až světová hospodářská krize odezní.

5. Opatření proti hospodářské krizi v Austrálii

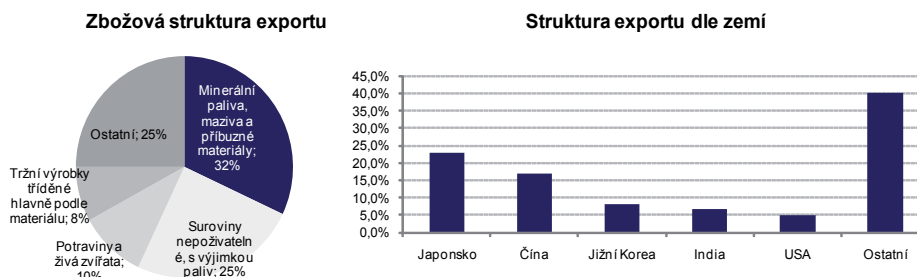
V této kapitole se podíváme na krizi v poněkud vzdálené zemi (a tedy odlišné ekonomice), v Austrálii.

5.1 Globální ekonomická krize a Austrálie

Australská ekonomika má v porovnání s ČR a SR svá specifika, především při námi analyzované výši exportu k HDP (19 %²⁹) jde o podstatně nižší hodnotu ukazatele než u ČR a SR. Zbožová struktura exportu je taky diametrálně odlišná (viz obrázek 8), přičemž převládají nerostné suroviny, tedy vstupy do širokého záběru odvětví (nejde o luxusní statky jako v případě exportu automobilů ČR a SR). Zdá se tedy, že odolnost Austrálie vůči globálním problémům je podstatně vyšší než u již analyzovaných zemí.

Obrázek 8

Proexportní zaměření Austrálie

Pramen: OSN, australská vláda.³⁰

29 OSN.

30 www.dfat.gov.au/GEO/fs/aust.pdf.

Hospodářská krize v Austrálii měla pozvolný začátek. Ještě v létě roku 2008 málokdo očekával její „příchod“ z USA, přestože Spojené státy představují druhého největšího importéra pro Austrálii (12,0 % celkového dovozu v letech 2007–2008³¹).

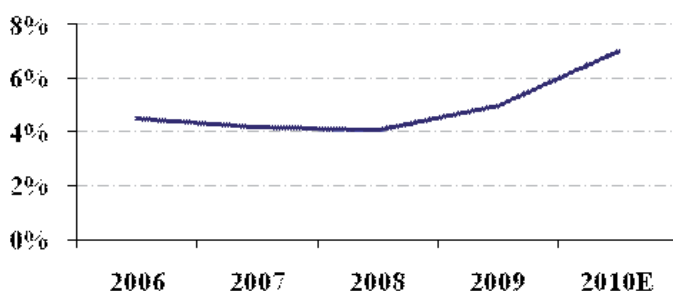
Přesto již v září 2008 začala snižovat centrální banka Reserved Bank of Australia úrokové sazby. Nakonec v reakci na neochotu zahraničních bank poskytovat kapitál australským společnostem došlo k historicky největšímu snížení úrokových sazeb o 4 procentní body na 3,25 %.³² Jak již bylo zmíněno, dopadem snížení úrokových sazeb na podnikový sektor je obvykle v důsledku snížených nákladů na úvěr zvýšení investic (I v rovnici 1.1), případně zvýšení spotřeby (v důsledku levnějšího přístupu ke kapitálu, C v rovnici 1.1).³³

Australská vláda si již na podzim 2008 byla vědoma nevyhnutelnosti krize, proto se v říjnu 2008 zaručila za vklady v bankách, přestože finanční sektor byl a doposud je v Austrálii v pořádku. Záruka trvá po dobu tří let, přičemž se vláda zaručí za vklady v hodnotě 600 až 700 mld. AUD (7,3 až 8,5 bil. Kč).³⁴

Někdy na přelomu roku již bylo jasné, že Austrálie bude také zasažena. V prosinci 2008 začaly mít problémy podniky z finančního a maloobchodního sektoru, které byly zasaženy slabou zahraniční poptávkou. Skutečností se stalo propouštění zaměstnanců a po novém roce se k nucenému propouštění přidal také důležitý těžbařský průmysl (dopady propouštění je možné vidět na obrázku 9). Ten byl oslaben hlavně nižší poptávkou z Číny po rudě a dalších surovinách. Jestliže Australané byli zvyklí na míru nezaměstnanosti okolo 4 %, na začátku roku 2009 se projevilo razantnější propouštění vzrůstem na 5 %. Výhled na rok 2010 ukazuje nezaměstnanost okolo 7 %.³⁵

Obrázek 9

Míra nezaměstnanosti v Austrálii (údaje za únor daného roku)³⁶

31 www.dfat.gov.au/GEO/fs/aust.pdf.

32 www.rba.gov.au.

33 V době krize (resp. nejistoty na trzích) je ale citlivost celé ekonomiky na pokles úrokových sazeb značně snižena, proto centrální banky ve snaze „rozhybat“ ekonomiku snižují úrokové sazby poměrně značně.

34 www.ct24.cz/ekonomika/31964-australie-a-novy-zeland-se-zarucily-za-vsechny-domaci-bankovni-vklady/, www.xe.com, kurs k 25. 3. 2009.

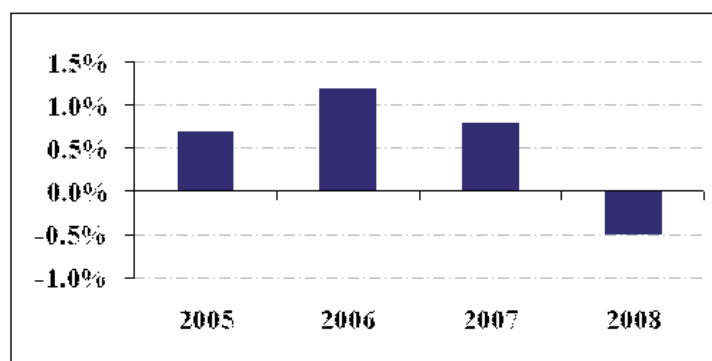
35 <http://abs.gov.au/ausstats/abs@.nsf/mf/6202.0>.

36 www.abs.gov.au.

Potvrzení o tom, že se australská ekonomika propadá do recese, přišlo na počátku roku 2009, kdy statistický úřad Australian Bureau of Statistics zveřejnil meziroční růst HDP za poslední čtvrtletí roku 2008. Ekonomika zaznamenala první meziroční pokles za 18 let od roku 1991, a to o 0,5 %. Přesto to ještě neznamenal pokles HDP, nýbrž čtvrtletní růst o 0,3 % a celkově v roce 2008 o 2,5 %.³⁷

Obrázek 10

HDP – změna v 4. Q (údaje za prosinec daného roku)³⁸

Po těchto zprávách následovaly v únoru 2009 revize hospodářského růstu. Centrální banka snížila svůj odhad z 1,75 % na 0,5 % a Mezinárodní měnový fond dokonce na 0,2 %.³⁹

5.2 Ekonomické vládní pobídky⁴⁰

Australská vláda reagovala na ekonomickou krizi balíčkem opatření schváleným 13. 2. 2009. Ten obsahuje stimuly v celkové výši 42 mld. AUD (přibližně 590 mld. Kč⁴¹); pro srovnání, HDP pro rok 2008 byl odhadován na 1 300 mld. AUD. Ihned po vyhlášení výrazně posílil australský dolar, nicméně dlouhodobější efekty jsou pro vládu důležitější. Očekává posílení HDP o 0,5 % v roce 2009 a 0,75 % v roce následujícím.

Krizový balíček (Nation Building – Economic Stimulus Plan) je rozdělen do sedm hlavních oblastí: izolace, solární energie, občanský rozvoj, cestovní a železniční infrastruktura, vzdělání, bydlení, peněžní bonusy.

Izolace

Od 1. 7. 2009 může každý Australan zažádat o dotaci na zateplení svého domu. Přerozdělovat by se mělo \$ 3,9 mld. po tři roky. Tento balíček (The Energy Efficient Homes

37 www.rba.gov.au.

38 www.abs.gov.au.

39 www.rba.gov.au, www.imf.org.

40 .economicstimulusplan.gov.au/theplan.htm.

41 www.xe.com, kurs k 25. 3. 2009.

Package) má pomoci téměř třem milionům obyvatel nainstalovat izolaci do svých stropů, což by mělo každé domácnosti ušetřit výdaje na energii okolo \$ 200 ročně.

Tato iniciativa je směřována na zvýšení spotřeby domácností, tedy na zvýšení C v rovnici 1.1. Dopad na podniky (kromě podniků zabývajících se zateplováním) bude spíše zprostředkovaný, tedy v důsledku možného zvýšení spotřeby se zvýší poptávka po zboží a službách, a teoreticky by tedy měly růst tržby společností (viz tabulka 1), zároveň se sníží tržby energetických společností. Otázkou zůstává, zda bude uspořena částka skutečně vynaložena na spotřebu. I kdyby byla, jelikož jde o poměrně malou částku, dopad na tržby podniků by byl dle našeho názoru zanedbatelný.⁴²

Solární energie

Dalším z vládních opatření je podpora instalace solárních tepelných čerpadel. Každý vlastník, správce nebo nájemce domu, který od února 2009 do 30. 6. 2012 vymění již existující elektrický rozvodový systém horké vody za solární, obdrží slevu \$ 1600.

Jde o obdobné opatření jako u „Izolace“, myslíme si proto, že i dopad na podnikatelský sektor bude obdobný (relativně k částce).

Občanský rozvoj

Jednou z klíčových oblastí stimulačního balíčku jsou investice na občanský rozvoj. Na opravu či stavbu komunitních center, radnic, parků, dětských hřišť, bazénů nebo sportovního vybavení bude přiděleno okolo \$ 800 mil. Jedná se o největší jednorázovou investici na podobný účel v historii a vláda si od tohoto opatření slibuje především zvýšení nabídky pracovních míst.

Tento vládní výdaj se pravděpodobně dotkne hlavně stavebnictví. Jak jsme již u iniciativ zaměřených na stavebnictví zmínili (viz kapitola 3), zprostředkovaně by v důsledku „nastartování“ růstu ekonomiky mohla z této iniciativy těžit i ostatní odvětví. Naší námitkou je, že přidělených \$ 800 mil. je v porovnání s celkovým HDP Austrálie poměrně malá částka. Domníváme se ale, že odvětví stavebnictví (společně s „podpůrnými“ odvětvími) ve vyspělých ekonomikách⁴³ při správné stimulaci je schopné pozitivního dopadu na HDP, které by pomohlo odvrátit (typickou⁴⁴) ekonomickou recesi.

Cestovní a železniční infrastruktura

Pro Australskou železniční společnost (ARTC) je určeno \$ 1,2 mld. na 17 nových projektů, \$ 711 mil. přiteče na budování nových dálničních úseků a \$ 150 mil. na regionální dopravní síť. Dalších \$ 150 mil. je určeno na projekty ke zvýšení bezpečnosti na cestách.

42 Dle www.cia.gov je HDP Austrálie pro rok 2008 odhadován ve výši cca 1,3 bil. AUD, uvažovaná částka (3,9 mld.) zhruba znamená 0,3 % za tři roky, tedy dopad ve výši 0,1 % HDP ročně.

43 Např. v EU-21 tvoří odvětví stavebnictví v posledních letech zhruba 10 % HDP (MPO). Jak bylo uvedeno v kapitole 1, současná ekonomická krize je způsobena finančními trhy, a pokud se nepodaří „rozehýbat“ obchodování mezi bankami, je dle našeho názoru efekt jakékoliv pobídkové politiky poměrně omezen.

44 Jak bylo uvedeno v kapitole 1, současná ekonomická krize je způsobena finančními trhy, a pokud se nepodaří „rozehýbat“ obchodování mezi bankami, je dle našeho názoru efekt jakékoliv pobídkové politiky poměrně omezen.

Investice do infrastruktury obdobně jako předchozí pobídka směřují primárně do sektoru stavebnictví.

Vzdělání

Největší částka, \$ 14,7 mld., poputuje do vzdělání. Během tříletého období se investují prostředky do opravy nebo staveb základních a středních škol i do jejich vybavení. Zároveň se postaví okolo 500 nových laboratoří, vědeckých a jazykových center. Navíc \$ 3,1 mld. poputuje ke studentům, jejichž rodiny jsou zasáhnuty finanční krizí, ve formě podpor nebo stipendií.

Toto vládní opatření je poměrně neobvyklé (alespoň v českých končinách, jak jsme zmínili v kapitole 3). Domníváme se ale, že má své ekonomické opodstatnění, a to hlavně v dlouhém období. Krátkodobě bude ekonomika (i podnikatelský sektor) stimulována zvýšenou poptávkou po stavebních pracích. Střednědobě se v důsledku zvýšené poptávky po studiu (v důsledku podpor a stipendií) sníží počet mladých lidí hledajících si práci, a tedy i míra nezaměstnanosti.

Bydlení

Až 1500 nových pracovních míst a podpora stavebnictví, to je výsledek šestimiliardového balíčku na podporu sociálního bydlení během tří a půl let. Dalších \$ 400 mil. je přiděleno na opravu stávajících sociálních zařízení.

Jak již bylo několikrát zmíněno, dopady opatření směřujících do sektoru stavebnictví mohou nastartovat růst ekonomiky.

Peněžní bonusy

Celkově \$ 12,2 mld. bude přerozděleno lidem, kteří vydělávají ročně méně než \$ 100 000. Jednorázový přímý příspěvek bude vyplácen v následujících výších: \$ 900 pro domácnosti s nízkými příjmy, \$ 950 příspěvek farmářům, \$ 950 v programu Zpět do škol a \$ 950 za rekvalifikační kursy.

Dovolíme si tvrdit, že u této pobídky je cítit mírný populismus. Příspěvek je směřován na zvýšení spotřeby domácností (zmiňované C v rovnici 1.1) a je pravděpodobné, že skutečně dojde k nárůstu spotřeby (v učebnicích ekonomie se obvykle uvádí, že domácnosti s nižším příjmem mají větší sklon k spotřebě), efekt ale bude extrémně krátkodobý.

5.3 Shrnutí opatření proti hospodářské krizi v Austrálii

Stimulační balíček opatření proti krizi má i v Austrálii své pozitivní a negativní stránky. Je velmi těžké nyní odhadnout, jak tato ekonomika zareaguje na vnější vlivy a jak do toho zapadne vládní opatření.

Austrálie má velkou výhodu, že jí krize nezastihla hned v počátku a s takovou razancí. Měla čas se na příchod recese připravit, což je jedna z hlavních výhod, ze kterých později těžil stimulační balíček. Dalším výborným tahem je rozsáhlá a funkční mediální podpora vládních opatření. V „krizi důvěry“, jak je tato krize také někdy označována, je mnohdy důležitější obnovit víru v trh, domácí poptávku a lepší

budoucnost, než mít cílená a dopodrobna propracovaná opatření. Vláda velmi podrobně a jednoduše vysvětluje dopady na jednotlivé občany, přesně stanovuje kritéria a obsírně komunikuje svůj plán s médii.

Krizová opatření v Austrálii jsou většinou orientována na zvýšení spotřebitelské poptávky. Snaží se podpořit obyčejné občany, aby dále utráceli a nezačali zbytečně šetřit. Další pozitivum můžeme vidět v podpoře sociální oblasti, vzdělání a infrastruktury, což jsou veřejně prospěšné statky.

Mezi hlavní výtky patří objem pomoci. Jestliže jsme konstatovali, že krize není tak rozsáhlá, není nutné zadlužovat zemi velkým deficitem. Každý Australan bude muset v budoucnu na daních zaplatit \$ 2 072 (téměř 30 000 Kč). Stejně tak načasování stimulu přichází se značným zpožděním. Až poté, co byly oficiálně potvrzeny údaje za poslední čtvrtletí, připravila vláda stimulační balíček. Přestože již někdy na podzim tušila, že krize musí nevyhnutelně přijít. Většina opatření bude započata až v dubnu nebo květnu a efekty se projeví nejdříve v druhé polovině roku 2009.

Stejně tak se nedá přehlédnout jistý populismus v připravených návrzích. Pomoc je zaměřena především na sociálně slabé občany, studenty, důchodce a děti. Tento krok sice mnoha lidem pomůže, ale při řešení hospodářské krize se zdá být nekoncepční. V návrhu zásadně chybí podpora podnikatelských subjektů. Jediná podpora jde na stavební projekty, železnici a dopravní infrastrukturu, ale plošná pomoc podnikům chybí. U země značně závislé na exportu bychom očekávali především podporu vývozu zboží, daňové úlevy nebo levnější úvěry. Daňový balíček chybí téměř úplně, slibuje jen drobné zvýšení odpočtů.

Můžeme také spekulovat o výši úrokové sazby. Centrální banka sice dosáhla svého historického minima, jenže i tak by postižené podniky potřebovaly levnější úvěry v době krize.

Vláda také úplně zapomněla na živnostníky a drobné podnikatele, kterým nenabídla téměř žádnou pomoc.

Celkově by se dalo říct, že vládní stimulační balíček je nepromyšlený a nedotažený. Podporovat spotřební poptávku v malé poměrně otevřené ekonomice, kde domácnosti nejsou tahounem ekonomiky, nebude mít s velkou pravděpodobností úspěch. Vláda bezpochyby musí podpořit občany, kteří kvůli krizi například přijdou o práci, ale hlavním zájmem by měla být podpora tahounů ekonomiky, jako je těžební průmysl (hlavní exportní surovinou je železná ruda⁴⁵). O podpoře sektoru služeb, které představují 73 % HDP, nebyla ve vládním plánu ani zmínka. I proto považujeme australský balíček stimulačních opatření za nepřilíš podařený.

Závěr

Cílem tohoto článku bylo posoudit opatření přijímaná (popř. navrhovaná) vládami (popř. opozicí) jednotlivých analyzovaných zemí za účelem odvrácení poklesu ekonomického růstu. V úvodní kapitole jsme stručně vysvětlili náš názor na příčiny

45 www.dfat.gov.au/GEO/fs/aust.pdf.

a vývoj současné ekonomické krize a jako klíčové obecné problémy dnešního světového hospodářství jsme uvedli

- úvěrovou strnulost – neochotu bank půjčovat bankám, podnikům i domácnostem,
- sníženou celosvětovou poptávku (sníženou výrobu, zvýšenou nezaměstnanost),
- sníženou spotřebu domácností v důsledku omezení půjček.

Při analýze jednotlivých protikrizových opatření jsme se nejprve zaměřili na makroekonomické pozadí krize v dané zemi a následně jsme zkoumali dopad daných opatření, zejména na podnikatelský sektor. Pokud bychom chtěli shrnout poznání získaná při psaní tohoto článku, dovolíme si vyvodit následující závěry.

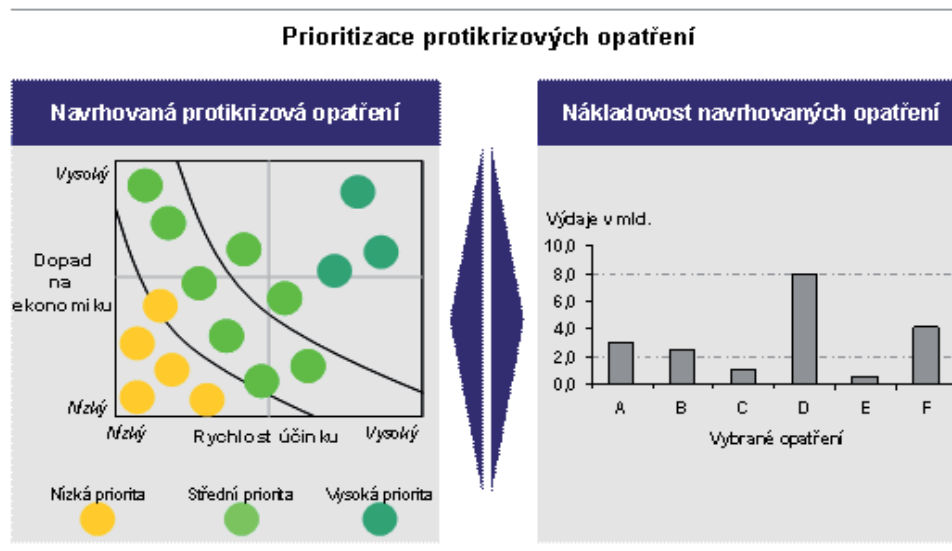
- Analyzované země si na počátku krize nepřipouštěly, že krize může postihnout také je.
- Protikrizová opatření byla proto přijímána relativně pozdě (reaktivně, ne proaktivně).
- Existuje velké množství nápadů, jak „bojovat“ proti krizi, obecně se ale zdá, že opatření jsou poměrně nesystematická, tedy neexistují priority na základě dopadu na ekonomiku (a rychlosti účinku), ale spíše máme dojem, že důraz je kladen na opatření s malým vlivem na celkové hospodářství, ale politicky přijatelná.
- Vlády svá opatření často nesměřují na hospodářství jako celek, ale na vybraná odvětví.
- I když mnohé země zdůrazňují význam společného postupu, jak naznačuje naše analýza, samotná opatření jsou spíše lokální (a domníváme se, že nekoordinovaná s partnery daného společenství – míníme EU).

Jaké doporučení možno vyslovit při pokusu o obnovení hospodářského růstu? Jak vyřešit tři výše zmíněné obecné problémy?

- Pokud je to možné, je nutná koordinace hospodářských politik (jak v rámci dané země, tak ve spojení s klíčovými partnery).
- Pokud se vlády přikloní k fiskálnímu stimulu (viz všechny námi analyzované země), měla by být tato opatření dočasná.
- Měla by být rozlišena krátkodobá stimulační opatření od střednědobých či dlouhodobých vládních politik (aby bylo jasné, co souvisí s „bojem“ proti krizi a co nikoliv).
- Zásadní je rychlost, jakou mohou daná opatření působit v ekonomice.
- Kroky by měly působit plošně (neměla by zvýhodňovat jednotlivá odvětví).
- Nutné je zobrazit dopady do veřejných financí.
- Dlouhodobě bychom doporučili diverzifikaci hospodářství, a tím snížení dopadu negativních vlivů globálního vývoje (viz problém automobilového průmyslu na Slovensku).

V rámci řízení hospodářské politiky lze tyto body shrnout do obrázku 11.

Obrázek 11
Ilustrace prioritizace navrhovaných protikrizových opatření⁴⁶

Jaké jsou obecné dopady přijímaných opatření na podnikatelský sektor? Pokud bychom vybrali opatření, která jsou dle našeho názoru nejdůležitější, lze říci následující.

- U opatření v rámci měnové politiky je patrná snaha centrálních bank o snižování úrokové sazby, a tím i nákladů na úvěry. Jak jsme již ale uvedli, toto snižování úrokových sazeb se (zatím) neprojevuje ve snižování úrokových sazeb komerčních bank.
- Centrální banky se také v nejhorších případech angažují ve vlastnictví vybraných finančních institucí, čímž se snaží udržovat důvěru podnikatelského prostředí, což obecně prospívá všem podnikům na trhu.⁴⁷
- Státní garance na depozita u bank napomáhají důvěře ve finanční sektor, čímž banky nepřicházejí o vklady, a tím pádem nejsou nuceny (z důvodu nedostatku prostředků) omezovat úvěry (jak domácnostem, tak podnikům).
- Různé fiskální stimuly se snaží omezit nákladové položky podniků, čímž pozitivně ovlivňují ziskovost, resp. se snaží omezit míru bankrotování podniků.
- Veřejné zakázky mohou výrazně napomoci vybraným odvětvím a případně i „rozhýbat“ celou ekonomiku, jejich zápornou stránkou je znevýhodňování ostatních odvětví.

46 Autoři práce.

47 Resp. spíše naopak: krach významné finanční instituce by znamenal paniku na trhu, a tím pádem výrazné zhoršení podnikatelských vztahů (a jistoty) v ekonomice.

- Fiskální stimuly zaměřené na obyvatelstvo se obvykle projeví ve zvýšení poptávky po „neelastickém“ zboží a službách, tedy obvykle půjde o ty podniky, které „vytvářejí“ zboží a služby každodenní spotřeby.
- Většinu protikrizových opatření bude nutné v budoucnu zaplatit, proto je možné očekávat zvýšení daní, které bude na podniky působit opačným způsobem než současná protikrizová opatření.

Jak bylo zmíněno v úvodu, vzhledem k limitovanému rozsahu tohoto článku a počtu analyzovaných zemí bohužel nelze probírat detailně jednotlivá protikrizová opatření, snažíme se spíše o jejich porovnání (s důrazem na podnikatelský sektor) napříč zeměmi. Potenciál zlepšení do budoucna proto vidíme právě v rozpracování jednotlivých opatření a v konkrétním vyčíslení dopadů protikrizových opatření na podnikatelský sektor.

Literatura

Kapitola o protikrizových opatřeních v ČR

Britské listy. <http://blisty.cz/2009/2/20/art45448.html>, dostupné dne 11. 4. 2009.

ČSOB. www.csob.cz.

ČSSD. www.cssd.cz/a21287.html, dostupné dne 5. 3. 2009.

MACH, P. 2009. Hlavně a´ nepodlehne centrální banka. 2009, č. 16, s. 49.

Ministerstvo financí ČR.

OSN. UN Trade Statistics.

Protikrizová opatření – Analýza. ČT2, Události, komentáře – Lenka Zlámalová. 20. 2. 2009.

http://ekonomika.idnes.cz/banky-kritizuji-novelu-insolvenčního-zakona-podle-nich-ohrozi-uverovy-trh-1b8-/ekonomika.asp?c=A090407_203916_ekonomika_anv.

Kapitola o protikrizových opatřeních v SR

ECB. www.ecb.int/stats/prices/hicp/html/inflation.en.html.

MH SR. www.mhsr.sk.

NBS. www.nbs.sk/_img/Documents/MPOL/PREDIK/2009-1.pdf.

Štatistický úrad Slovenska.

<http://aktualne.centrum.sk/ekonomika/slovensko-a-ekonomika/clanek.phtml?id=1175408>.

http://ekonomika.idnes.cz/slovensko-ztraci-kvuli-nedostatku-plynu-100-milionu-eur-denne-tvrdi-fico-1a9-/eko-zahranicni.asp?c=A090116_111723_eko-zahranicni_pin.

<http://hnonline.sk/ekonomika/c1-35141950-prezident-podpisal-aj-novelu-zakona-o-dph>.

Kapitola o protikrizových opatřeních v Austrálii

<http://www.abs.gov.au>.

<http://www.businessinfo.cz/cz>.

<http://www.ct24.cz/ekonomika>.

<http://www.dfat.gov.au/GEO/fs/aust.pdf>.

<http://www.economicstimulusplan.gov.au/theplan.htm>.

<http://ekonomika.idnes.cz>.

<http://www.hkcr.cz>.

<http://www.lidovky.cz>.

<http://proquest.umi.com/pqdweb?index=9&did=1660504441&SrchMode=1&sid=1&Fmt=3&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1237997731&clientId=45149>.

<http://proquest.umi.com/pqdweb?index=24&did=1654276931&SrchMode=1&sid=4&Fmt=3&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1237997901&clientId=45149>.

<http://proquest.umi.com/pqdweb?index=5&did=1665180931&SrchMode=1&sid=2&Fmt=3&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1238002945&clientId=45149>.

<http://proquest.umi.com/pqdweb?index=29&did=1640440271&SrchMode=1&sid=3&Fmt=3&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1238003296&clientId=45149>.

<http://www.theaustralian.news.com.au/business>.

Další zdroje

HOLMAN, R. 2004. *Makroekonomie*. Praha : C. H. Beck, 2004.

ZELENY, M. 2008. World financial crisis has long roots. *Czech Business Weekly*. 29. 9. 2008.

US Census Bureau.

www.cnb.cz.

www.wikipedia.org.

RESPONSE TO A GLOBAL ECONOMIC CRISIS – IMPACTS ON PRIVATE SECTOR

Abstract: This paper is focused on analyzing the impacts of the governmental initiatives as a response to the global economic crisis on the private sectors in different countries. Macroeconomic and microeconomic backgrounds of the crisis are discussed at the beginning in order to understand its roots and consequences. These backgrounds are consequently connected and analyzed with a focus on selected countries: the Czech Republic, Slovakia, and Australia. The impacts of the governmental initiatives on the private sector, key findings and recommendations, are summarised in the last chapter of the paper.

Keywords: crisis, economy, private sector, initiative, Czech Republic

JEL Classification: G01